

מאמר שבועי בדרכי עבודת ד' ועניני הזמן

מפי מרן פוסק הדור

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א

בעל תשובות והנהגות

פרשת וישלח תשפ"ד

יסוד ושורש מלחמת גוג ומגוג הוא מלחמה רוחנית

"וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו" (ל"ב, ד)

הרמב"ן בתחילת הפרשה כתב וז"ל, "יש כאן רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשיו", ומבואר בדבריו שפרשת וישלח רומזת לדורות על המלחמה שבין אדם לעם ישראל, שהלא מעשה אבות הוא סימן לבנים, וכן ביאר הגר"א שכל השתלשלות סדר הגאולה והמפלה של האומות וסדר הגאולה וחבלי משיח, הכל רמוז בפרשיות אלו, ופרשה זו נרמז בה מה שיארע עם ישראל בזמן עקבתא דמשיחא.

ובזמנינו אנו נמצאים כבר בתקופה הקרובה ממש לביאת משיח, ואנו כבר בעיצומם של חבלי לידה והייסורים שנגזרו על עם ישראל באחרית הימים בסמוך לביאת משיח, וראוי לדעת ששורש המלחמה באחרית הימים בין גוג ומגוג לעם ישראל, לא היא מלחמה גשמית בלבד אלא מלחמה רוחנית בין כוחות הטומאה לכוחות הקדושה, והדברים הללו מפורשים במדרש תהלים (ב, ד) אשר באמת הדברים הללו הם יסודיים מאוד ונר לרגלינו בתקופתנו, וכמו שיבואר:

דהנה המדרש שם מרחיב לבאר שבכל דור ודור ניסו אויבינו לחדש שיטות חדשות אין לכלותינו מאחר שראו שהאויבים שבדור הקודם לא הצליחו לכלותינו, ועל זה מסיים שם המדרש בה"ל "ואף גוג ומגוג עתיד לומר, שוטים היו הראשונים שהיו באים בעצות על ישראל, ולא היו יודעין שיש להם פטרון בשמים [בורא עולם שדואג לכל צרכיהם], אבל אני איני עושה כן, אלא בתחילה אני מזדווג לפטרונם, [פ', אני לוחם בקב"ה], ואחר כך אני חוזר על ישראל, [פ', כי אם אני אנצח את הקב"ה ממילא אוכל גם לנצח את ישראל], הדא הוא דכתיב יתצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו".

ומבואר בדברי חז"ל, שגוג ומגוג יודעים שאין שום דרך להילחם בעם ישראל אלא רק על ידי שילחמו תחילה בקב"ה אשר הוא עומד לעזרת ישראל, כי יודעים הם שרק אם ינצחו כביכול את הקב"ה אז יוכלו לנצח את עם ישראל.

והדברים צריכים ביאור מהו הכוונה שגוג ומגוג יילכו ללחום בקב"ה, וכי הם טיפשים הסבורים שאפשר לנצח את הקב"ה במלחמה, והרי מאחר שהם יודעים שהקב"ה הוא בורא ומנהיג העולם - ובו תלוי כל נצחונם במלחמה, א"כ בוודאי הם גם יודעים שאין להם כוחות להילחם בקב"ה, ואין יעלה על דעתם להילחם בבורא עולם כדי שלא יהא מי שיעמוד לעזרת עם ישראל ח"ו.

ונראה בביאור הדברים, שהמלחמה הגדולה ביותר בקב"ה הוא לעקור את עם ישראל מהתורה ומהאמונה ומכל שייכות לקב"ה, [שהלא עם ישראל הם עם ה', והם היחידים שמגלים כבוד מלכות שמים בעולם, וברגע שעם ישראל ח"ו מתנתקים מהקב"ה הרי ממילא מתבטל כבוד מלכות שמים בעולם], וזהו כוונת המדרש שגוג ומגוג יבואו להילחם בקב"ה בעצמו - והיינו שיבואו לעקור את עם ישראל מהאמונה ובעיקר מלימוד התורה שהם העמודים היסודיים ש עליהם מושתת השייכות בין ישראל לקב"ה, כי יודעים הם שכל עוד עם ישראל יילכו בדרך התורה אז לא יוכלו לנצחם, ורק אם עם ישראל יתנתקו ח"ו משייכות לקב"ה ויעזבו את התורה והאמונה, אז הקב"ה לא יעזור להם להושיע אותם מיד אויביהם, ויוכלו הם לנצחם.

אמנם לעומתם עומד הקב"ה ומשיב להם: "למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק", [שמזמור זה מדבר על מלחמת גוג ומגוג וכמתבאר במדרש שם], והיינו שהמלחמה הזאת לנתק את עם ישראל מהקב"ה הוא מלחמה להבל ריק, כי תמיד יישארו מוסרי נפש, ואפילו בחושך יהיה תמיד נקודת אור של מוסרי נפש שלא יעזבו את התורה הקדושה בשום פנים ואופן שבעולם, וגם אם יהיו יהודים שיפלו רח"ל מדרך התורה במלחמת גוג ומגוג הרוחנית, אבל לא יוכלו לנתק את כל עם ישראל בכללות מדרך התורה.

ודברי המדרש הם הוראה לדורינו - בסוף הגלות, אשר בשעה כזאת אין איתנו יודע עד מה - ואולי אנו כבר נמצאים בתוקף מלחמת גוג ומגוג הרוחנית, ובפרט כאשר אנו רואים בעוה"ר איך היצר הרע מפיל אלפים רח"ל מדרך התורה במעשה שטן בדמות כלים מכלים שונים שהסיתו והדיחו רבים מתוך בתי המדרשות אל באר שחת ולשאלו תחתית רח"ל, ובוודאי בשעה כזאת צריכים אנו להתעורר ביתר שאת בחיזוק לימוד התורה והאמונה, כי כאמור שורש מלחמת גוג ומגוג הוא מלחמה רוחנית - לנתק אותנו מדרך התורה רח"ל, ומי שמנצח בחלק הרוחני לא ייפול במלחמה הגשמית אח"כ, ורק מי שנופל רח"ל במלחמת גוג ומגוג הרוחנית, הוא יהא עתיד לבסוף ליפול במלחמה הגשמית ה"י.

ועובדא ידענא שבשעה שהיה מרן הגר"י זצ"ל בוילנא בימי המלחמה, התקבצו לשם אלפי פליטים מהמלחמה שהיו זקוקים לעזרה, והעסקנים שם הקימו "איגוד רבנים" לאיסוף כספים לתמיכה כלכלית באלפי הפליטים, ובאו למרן הגר"י זצ"ל לבקשו שישתתף אף הוא ב"איגוד הרבנים" ויקדיש מזמנו להיות פעיל בגופו לאיסוף הכספים לעזרת הפליטים, ומרן זצ"ל לא הסכים להתבטל עבור זה מלימודו, ואמר שבשעה כזאת שזכו להינצל בניסי ניסים יש לחשוש שמא נתמעטו זכויותינו, והיות שסכנת המלחמה עדיין בעיצומה, הרי שחובותינו בשעה זו להרבות בלימוד התורה - שזהו עיקר כוחנו להגן עלינו מכל פגע רע, ואינו כדאי אצלו להתבטל מלימוד התורה ומהרבצת התורה כדי להיות פעיל לעזרת הפליטים, ויש לסמוך על הקב"ה שכשם שהצילנו עד עתה כן יוסיף ברחמיו להשלים כל מחסורינו.

לומדי התורה הם החכמים הגדולים ביותר

"ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה", (ל"ב, ו).

צריך להבין מה ראה יעקב לספר לעשיו על גודל עושרו, והרי לכאורה אדרבה, בזה הוא עלול להעלות חמתו של עשיו - שיקנא בו על הצלחתו שיש לו שור וחמור וכו'. (ועיי בפירש"י).

ונראה לפרש שרצה להפחיד בזה את עשיו ולהסביר לו שלא ידמה עליו שהוא 'בטלן' שאינו מבין בענייני העולם הזה ואפשר לנצח אותו בנקל במלחמה, אלא יידע שיחד עם כל שקיעותו בלימוד הוא גם מבין בענייני העולם, והראיה שהרי הוא עשיר גדול ויש לו שור וחמור וכו', והרי ששקיעותו בלימוד לא גרמה לו להיות 'בטלן' בענייני העולם, אלא אדרבה מכוח חכמת התורה הוא נעשה חכם גדול בכל שטחי החיים.

ובעוה"ר ישנם הורים שמדמים שאם ישלחו את בנם לשיבה הוא יצמח 'בטלן', ואף מדמים שכדי שיהא לו פרנסה הוא מוכרח ללמוד באוניברסיטה וכדומה, אבל האמת היא שאדרבה, לומדי התורה הם 'החכמים' באמת בכל שטחי החיים, ואין חכמה חכמת התורה שכל החכמות כלולים בה, וגם הפרנסה איננה תלוי בלימוד תואר וכדומה, שכבר ראינו הרבה עשירים שלא למדו מאומה ומ"מ נעשו עשירים גדולים, כי העיקר תלוי רק בסייעתא דשמיא, ומי שזוכה ללמוד תורה בישיבה, מביא על עצמו שפע גדול של סייעתא דשמיא, ועיי"ז לא יפסיד מהשפע הגשמי שנקצב עבורו אלא אדרבה יוסיף לעצמו ברכה הן בגשמיות והן ברוחניות.

חובת השתדלות בפיקוח נפש

"ויאמר אם יבוא עשיו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה", (ל"ב, ט).

בכל הפרשה מבואר שיעקב אבינו טרח בכל מיני תכסיסי מלחמה כדי להינצל מעשיו, והתכוון לדורון ומלחמה, וחצה את המחנה לשנים וכו', וכתב הרמב"ן בתחילת הפרשה שפרשה זו נכתבה "ללמדנו שיעקב לא בטח בצדקתו והשתדל

בשורה טובה תדשן עצם

הודפסו מחדש שלושה ספרים מספרי מרן שליט"א שאזלו מהשוק לפני זמן רב

השבוע הופיעו מחדש שלושה מספריו של מרן שליט"א לאחר שנים שאזלו מהשוק.

ראשית: ספר "הלכות הגר"א ומנהגיו" ובו אוצר פסקי הגר"א בתוספת מו"מ מעמיק משורשי הסוגיות עם דעת האריז"ל והפוסקים. עם קונטרס מעשה רב החדש הנדפס מכת"י - כעת בעריכה חדשה.

שנית: ספר "סת"ם כהלכתן" אוצר בלום של פסקי הלכה הידורים ודקדוקים בהלכות סת"ם ותורת האותיות, עם מבוא מיוחד המפרט בשפה בהירה ומובנת את תמצית הידורים לרכשית סת"ם. עם מפתח מפורט לדיני סת"ם מכל ספרי רבינו מרן שליט"א.

שלישית: ספר "אורחות הבית" ספר המקיף בבהירות בכל התחומים הנוגעים לבית היהודי: הלכות נישואין, טהרת המשפחה, חינוך ומילה, הלכות הבית היהודי: בשר בחלב תרומות ומעשרות, הפרשת חלה ועוד. עם קונטרס הדרכה מרומם בעניין צורת וקדושת הבית.

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים, הפצה: קולמוס. (החל מהשבוע יהיה ניתן בע"ה להשיג גם ברשת "אור החיים" ו"פה נוף").

עד חנוכה הספרים במחיר מוסבסוד ע"י נדיבי עם.

ברכת מול טוב לידידינו הרב ר' יחיאל לנדא שליט"א (פלעטבוש) לרגל שמחת הבר מצוה של בנו יקירו אהרן צבי נ"י יה"ר שייכה לרווח ממנו רוב נחת דקדושה

נדבת ידידינו הרה"ח ר' מנחם מנדל פרוכטר שליט"א לעילוי נשמת אביו הר"ר ישראל אריה ב"ר אברהם אלטר זצ"ל נלב"ע כ"א כסליו, ת.נ.צ.ב.ה.

ספרא דבי רב

את הקב"ה - וכפי שאנו מזכירים בברכת אבות את אבותינו, והן כדי להזכיר זכות אבותיו.

ויש לתמוה [על טעמו השני של ה'ספורנו'], מה הרוויח יעקב אבינו בהזכירו זכות אבותיו, והרי גם לעשיו יש זכות אבות בדומה לו, ומהיכתי תיתי שכח אברהם ויצחק יעמדו זכות דווקא לו - ולא לעשיו אחיו.

ונראה בביאור הדברים, שזכות אבות תלוי בהנהגת הבנים, ומי שממשיך דרך אבותיו זוכה שזכות אבותיו מסייעתו, אבל מי שעוזב דרך אבותיו - אז אדרבה זכות אבותיו נהפכת עליו כתביעה וחובה - מדוע עזב את דרך אבותיו, ועל כן הזכיר יעקב את זכות אבותיו - כי זכות אבותיו תשמש הן בעבורו לזכות, והן בעבור עשיו לחובה, ובדרך זו יוכל להצליח במלחמה.

הנאות העולם הזה מנכים לאדם משכרו המוכן לו לעולם הבא

"קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך", (ל"ב י"א).

ופירש"י "נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי".

בדברי רש"י מבואר כאן יסוד גדול, שכאשר הקב"ה עושה טובה לאדם, הדבר מפחית מזכויותיו, ולכן חשש יעקב אבינו שמא על ידי ההטבות שעשה עמו הקב"ה כבר לא נשאר בידו זכויות שיגנו עליו מפני הפורענות.

ומכאן יש לעורר שבשעה שהקב"ה עושה ניסים לישראל, אף שזהו לטובותינו כדי להצילנו, אבל מאידך יש בזה גם סכנה שמא הדבר ימעט מזכויותינו, והעצה היעוצה למנוע את מיעוט הזכויות הוא להודות תמיד לקב"ה על כל הטבה שעושה עמנו, ולייחס את הנפלאות אליו ולא לידי כוחות בשר ודם, ועל ידי זה יתקדש שמו של הקב"ה, ואז כבר אין מקום לבוא עמנו בחשבון ולנכות לנו מזכויותינו, שהרי לא עשה את הניסים עבורינו אלא עבור קידוש שמו הגדול.

ויסוד הדברים כתב בישועות יעקב (ס' תרפ"ב) לבאר נוסח הרחמן של חנוכה שאומרים "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו", דהנה לכאורה צריך ביאור היאך מתפללים שיעשה לנו הקב"ה ניסים והלא אין מבקשים על נס. וביאר הישועות יעקב שכיון שמבקשים "כמו שעשה לאבותינו" והיינו שבנס דחנוכה התפרסם שמו ית' ברבים לכן מבקשים שיעשה עמנו הקב"ה ניסים כאלו "כמו שעשה לאבותינו", והיינו ניסים שמפרסמים ומקדשים שם שמים.

שהצלת נפשות היא מצווה ככל המצוות, וכמו שכל המצוות צריך האדם להרבות בהשתדלות ואינו יכול למעט בהשתדלות ולתלות בקב"ה שיכין לו את אפשרות לקיים את המצווה, כמו כן בהצלת נפשות, כיון שהיא מצווה [גם אם הוא עוסק בהצלת עצמו] צריך להשתדל בה כפי האפשר לו בכל מיני השתדלויות העומדים לרשותו, ולכן יעקב אבינו השתדל ככל שהיה אפשר לו.

וכן נהגו למעשה בישיבת מיר בשעה שברחו במלחמה ליפן מפני פיקוח נפש, והיו תלמידי חכמים שטענו שזהו השתדלות מיותרת, אבל הגאון רבי לייב מאלין זצ"ל פסק שכיון שבהצלת נפשות עסקינו, אין ראוי לסמוך על ביטחון אלא צריך להשתדל בכל מה שאפשר לעשות בידי אדם.

וכן ידוע שמרן הגרי"ז זצ"ל היה זהיר מאוד לא להשתדל בהשתדלות מיותרת, ותמיד חשש שמא פעולה זאת היא חיסרון בביטחון, [והרבה פעמים ראיתי איך שהיה שוקל על כמה ענייני השתדלות אם זהו בגדר השתדלות מיותרת ויש בזה פגם במידת הביטחון], אבל בשואה האימומה ברח מיד ולא חשש שמא זהו השתדלות מיותרת, ומשום שבהצלת נפשות צריך להשתדל כפי שאר המצוות שאין לצמצם בהם בהשתדלות. ומרן הגרי"ז זצ"ל הוסיף, שיחד עם חובת ההשתדלות אין להסיח דעתו ממה שהכל תלוי בסייעתא דשמיא, ולהתפלל תמיד לקב"ה.

ויסוד הישועה תמיד היא רק כשהאדם שם את כל מבטחו בקב"ה ויודע בבירור שהישועה תבוא אך ורק מהקב"ה, וכן גאולתינו העתידה תבוא מיד כשנתייאש מבני אדם ונבטח רק בקב"ה, ואז מיד יבוא משיח צדקינו.

ולעולם אין לו לאדם להתייאש מהישועה, שהרי כל יסוד קיומינו והויתנו הוא למעלה מדרך הטבע, שהרי יצחק נולד לאברהם ושרה לאחר שעפ"י טבע לא היו יכולים להוליד, ומ"מ הם זכו לישועה ולהקים את כל בית ישראל למעלה מדרך הטבע, וזהו לימוד לנו לדורות שאצל עם ישראל אין להתייאש לעולם, וזהו ביאור הפסוק בישעיה (נ"א ב') "הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם" שהם הולידו בזמן שלא היה שייך עפ"י טבע, ולהורות שאצל עם ישראל לא שייך ייאוש.

זכות אבות נחשב כזכות רק למי שממשיך בדרך האבות

"ויאמר יעקב אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק", (ל"ב, ב').

פירש ה"ספורנו" שכוונת יעקב אבינו בהזכרת שם אבותיו, הוא הן כדי לשבח

עובדות והנהגות שסיפר מרן שליט"א על רבו הגה"צ רבי משה שניידער זצ"ל

(מובא לרגל יום היא"צ שחל בערב חנוכה, ולא הובא אלא מעט מזעיר כפי שהכיל הגליון)

והרשעים מרימים ראשם והם שולטים בנו, ואין אנו מנהלים נגדם מלחמת ה' כראוי כפי שהיה בדורות הקודמים.

דע מה שתשיב

ה היה סבור שאע"פ שחובת הבחורים להיות שקועים אך ורק בתורה, מ"מ בזמנינו שרוח הכפירה נושבת מבחוץ יש לעורר בשיחות מוסר בישיבה אודות ענייני השעה, כדי שיהא ביד בני הישיבות מה להשיב וידעו השקפה ברורה בענייני השעה, ויעמוד להם הדבר שלא להיסחף אחר דעות זרות.

עצתו הנפלאה בהנחת הפיאות מתחת הכיפה

ו היה מכניס את פיאותיו בשעת התפילה מתחת הכיפה כדי שפיאותיו לא יגעו באוזן, והוא עפ"י הא דאיתא בתיקון ז' תיקון ע' (והוב"ד ביסוד ושורש העבודה שער הקרבן פ"ב) "ובגין דא צריך לבערא שערא מעל אודנין (אזניים) דלא יהון סתימין תרעין דשמיעה דצללותא וכו'".

ואפשר שמו"ר זצ"ל נתכוון בזה לעצה עמוקה, דהנה נחלקו המפרשים בכוונת דברי הזה"ק, שיש שפירשו שהפיאות לא יהיו מאחורי האוזן וכן נהגו אצל כמה קהילות של חסידים ואנשי מעשה להוציא הפיאות בשעת התפילה ולהניחם לפני האוזן, אבל יש שפירשו (כה"ח ס"ו צ"א סק"ב בעוד) דאדרבה הפירוש הנכון בזה"ק שהפיאות לא יכסו את החור שבאוזן, וא"כ אדרבה אם מוציא הפיאות לפני האוזן הרי הוא מקלקל בזה, ומו"ר זצ"ל יצא ידי שניהם והניח את הפיאות מתחת הכיפה שבראשו, דאז אין הפיאות נמצאים לא מאחורי האוזן ולא מלפניהם.

כיבוד בעליה למי שאינו אומר הברכות בקול

ז בקריאת התורה לא הסכים מו"ר זצ"ל לתת עליה למי שלא אומר הברכות בקול. ופעם אחת היה שם ת"ח אחד שרגז ואמר איך יש היתר לא ליתן עליה לת"ת, ואמר מו"ר אדרבה, אם הוא ת"ח שיאמר מהו ההיתר ליתן עליה למי שאי אפשר לציבור לשמועו.

כי אתם המעט

ח היה מעורר שאע"פ שציבור היראים והחרדים הם ציבור מועט מאוד לעומת החופשיים, מ"מ אין לנו להתפעל ממצאותו זו שהם הרוב, שהרי א"כ נאמר שמוטב להיות בהמות, שהרי ישנם יותר בהמות מאנשים בעולם... וגם עם ישראל הוא מועט ביחס לגויים, ועל זה נאמר בפסוק "לא מרובכם וכו' חשק ה' בכך כי אתם המעט מכל העמים", והעיקר הוא איכות ולא כמות.

לימוד העובדות שבתורה כמסורת ישראל

א מו"ר הגה"צ רבי משה שניידער זצ"ל היה מתריע מאוד נגד אותם שלומדים תנ"ך כספר מעשיות ח"ו, שהם מפרשים מאורעות יוסף הצדיק ואחיו או מאורעות דוד המלך ושאלו כשאר סיפורי מעשיות ה"י, ולכן לא היה מניח לילדי ישראל ללמוד תנ"ך אלא אם לומדים אותם מפי תלמיד חכם וירא שמים המלמד את התורה בקדושתה עם פירושי רבותינו המפרשים כמו רש"י והרד"ק והמלבי"ם.

סגולה נפלאה לעת צרה

ב בשנות המלחמה בשעה שגזרו השלטונות להוציא בחורים מהישיבה לעזרת המלחמה, קיבל מו"ר זצ"ל מברק מראש ישיבת מנצ'סטר הגאון הצדיק רבי משה יצחק סגל זצ"ל, שקיבל סגולה נפלאה לעת צרה, שיתאספו הציבור יחד בבית הכנסת כאשר הארון קודש פתוח, ויאמרו י"ב פעמים בכוונה מזמור כ' בתהלים "יענך ה' ביום צרה" וגו', ואח"כ יאמרו י"ג מידות, וזהו סגולה גדולה לישועה, עכ"ד. ומו"ר זצ"ל נהג על פי עצתו, וגם גזר תענית על בני הישיבה בערש"ק, ובאותו ערש"ק לאחר שהתכנסו כולם בבית המדרש ואמרו כמה פעמים הסדר של י"ב פעמים מזמור כ' בתהלים וכו', הגיעה הבשורה שהגזירה נתבטלה בדרך נס ממש, [שראשי הממשלה התרשמו שבני הישיבה חולים בנפשם ואכמ"ל], ואמרנו חצי הלל בלא ברכה בשמחה בערש"ק לפני מנחה על גודל הנס.

סגולה שלא יראו אותם בשעה שמחפשים אחריו

ג אמר שקיבל סגולה גדולה שלא יראה אותו מי שמחפש אחריו, [וכגון כשנחבא משוטרים או ממרצחים הרודפים אחריו וכיוצא ב], שיאמר הפסוק "ואת האנשים אשר פתח הבית היכו בסנוורים מקטן ועד גדול וילאו למצוא הפתח".

הריגת מוסר

ד סיפר שבעירו שהתגורר בה בצעירותו היה פוקר רשע אחד, שהיה מוסר את כל בני העיר לשלטונות, והטיל אימתו וחיתתו על כל בני העיר ולא ידעו היאך להיפטר ממנו. ולבסוף מצאו עצה - שבימים כיפור הפוקר הלז בא לבית הכנסת לאמירת כל נדרי, ומיד כשבא ל"כל נדרי", תפסו אותו כמה צעירים מבני הקהילה והשליכוהו לתוך שק וקשרו אותו שם, וכך נשאוהו [כשהוא מוסתר בשק] לעבר הנהר, והשליכוהו לשם והרגוהו, וכדין המבואר בשו"ע חו"מ ס"י שפ"ח סעי' י.

והוסיף בדורות הקודמים עוד היו לוחמים בעוז נגד הפושעים והכופרים, ולא היססו לקיים דין מיתה במוסר וכמבואר בשו"ע, והיום בעוה"ר אנו שותקים,

